

Stanislav Kasík

Z HISTORIE OBCE ZVOLENĚVES

Následující řádky nemají ambici být vyčerpávajícím pojednáním o historii obce. Budou zmíněny především ty skutečnosti, které mohou být pro výběr heraldických figur do znaku obce inspirující.

První zmínka o Zvoleněvsi v historických písemných pramenech je nepřímá. Je uvedena v přídomku Vicena ze Zvoleněvsi („*Wiczen de Zwoleniwsii*“), který v roce 1318 podal žalobu na Přibyslava z Dolan, že učinil škodu na majetku tím, že na veřejně cestě přepadl jeho otce Zbraslava z Olovnice a vzal mu koně. Žádá odškodnění ve výši třiceti marek stříbra (*Reliquiae Tabularum terrae Regni Bohemiae, Anno MDXLI igne consumptarum. Tomus I. Pragae 1870, s. 53, No 195, dále jen RT; Profous, Antonín – Svoboda, Jan: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. Praha 1957, s. 796-797, dále jen Profous*).

V roce 1352 je nepřímo zmíněn kostel a fara ve Zvoleněvsi. V Registrech papežského desátku se uvádí, že ze vsi Zvoleněvsi („*Zwolenawes*“, „*Zwoleněwes*“, „*Swolinawes*“) bylo placeno v roce 1352 27 grošů, stejně tolik i v roce 1367, 1369, 1384, 1385 a c. 1405, v roce 1399 bylo výjimečně placeno 48 grošů. V rámci církevní organizace patřila Zvoleněves k děkanátu slánskému a k arciděkanátu pražskému (*Registra decimarum papalium. Praha 1873, s. 45*). Mladší záznamy nejsou k dispozici. Papežský desátek byl shromažďován na místní fáře a odváděn farářem. Byla-li fara, byl i kostel. Z pozdější doby víme, že kostel ve Zvoleněvsi byl zasvěcen sv. Martinovi biskupovi. Z výše odváděného desátku můžeme uvažovat o velikosti vsi. Z tohoto pohledu byla Zvoleněves ve 14. století velkou vsí. Více bylo odváděno například z Ředhoště (30 gr.) a ze Stochova (společně s Tuchlovicemi, 39 gr.). Méně bylo placeno například z Kladna, Pálče a Černochova (z každé 18 gr.).

Z roku 1378 známe Mikuláše, kněze ve Zvoleněvsi, který benediktinskému klášteru v Břevnově daroval po dobu svého života plat šesti kop grošů. Toto darování v roce 1396 potvrdil pražský arcibiskup Olbram ze Škvorce (*Libri erectionum. Liber IV. Pragae 1883, s. 451, No. 623*). Kněz Mikuláš byl ve sporu s tehdejšími vlastníky vsi Pavlem Seidlovým, pražským měšťanem, kvůli placení desátku. I když se spor na nějaký čas urovnal, přesto se znovu rozpoutal natolik prudce, že Pavel ze Zvoleněvsi kněze Mikuláše zavraždil (*Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl VIII. Rakovnicko a Slánsko. Praha 1891, s. 259, dále jen Sedláček, Hrady*).

V roce 1401 se jako vlastník tvrze, poplužního dvora a vsi Zvoleněvsi připomíná Humprecht z Tasnovic. Ten ves prodal Mstidruhovi z Adlaru (připomínán v roce 1415). Pak držel Zvoleněves Jindřich z Drasovic († 1437) a po něm jeho synové Oldřich a Václav. V roce 1460 se v držení Zvoleněvsi připomíná Jan z Benešova a od roku 1465 pražský měšťan Jan Pytlík. Od něj, na počátku 16. století, koupil Zvoleněves Jindřich Zejdlic ze Šenfeldu († 1540). Jeho potomci patřili v dalším století k významným vlastníkům vsi. Náhrobníky některých příslušníků tohoto rodu se zachovaly ve zdejší farní kostele sv. Martina. Například: Jindřich († 1540), Marie († 1570), Jan († 1571), Jiří († 1575), Markéta, roz. z Bělé, († 1596), vdova po Jiřím Zejdlicovi ze Šenfeldu. Náhrobníky sem byly transferovány. Existuje zpráva z roku 1810, že ve hřbitovní kapli Nanebevzetí Panny Marie nedaleko farního kostela byly nalezeny kosterní ostatky oděné do brnění, které byly následně pohřbeny v místě, ale náhrobníky byly přeneseny

do farního kostela. Kaple zjevně sloužila jako pohřební místo vlastníkům zvoleněveského panství (Velc, Ferdinand: *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. XX. Politický okres slánský. Praha 1904, s. 439-441).*

Zejdlicové v roce 1604 prodali Zvoleněves Jiřímu Vratislavovi z Mitrovic. Ten ji v roce 1609 prodal Janovi Jiřímu Myllnerovi z Mylhauzu (Müllner von z Mühlhausenu). Jan Jiří postoupil zvoleněveský statek svému bratru Petrovi, který se aktivně účastnil českého stavovského povstání v letech 1618-1620. Za to byl souzen konfiskační komisí (Anděl, Rudolf: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. Severní Čechy, Praha 1984, s. 538).*

„*Petr Myllner rytíř z Mylhauzu na Zvoleňovsi*“, byl obviněn, že jako jeden z direktorů stavu rytířského se účastnil poselství ke stavům v Horním Rakousku a podepsal s nimi uzavřenou konfederaci, přimlouval se za zvolení Fridricha Falckého českým králem, za jehož kralování byl místokancléřem a bitvě na Bílé hoře uprchl s králem z Prahy. Odsouzen byl dne 17. 2. 1621 a 16. 4. 1621 potvrdil císař. Rozsudkem propadl hrdlo, čest a statky, byl dán do klatby a jeho jméno bylo přibito na šibenici. Jeho jmění bylo v úplnosti konfiskováno.

Vedle domů v Novém Městě pražském a na Malé Straně měl Petr Myllner statek Zvoleněves („*Zvoliňoves*“, „*Zvoleňoves*“, „*Swoleňowes*“). Ten zahrnoval: „*tvrz se sídlem a ves Zvoleněves s dvorem poplužním při tvrzi a druhým dvorem ve vsi, řečeným Starý, ves Polešín s dvorem poplužním a dílem vsi Blevice s dvorem poplužním, Ješín a Slatina s 20 poddanými s potahy a 20 chalupníky*“. 22. 4. 1624 byl statek postoupen Zuzaně Chrtové ze Rtína, rozené z Ober-Neuchynku, a na Slatině. Dne 17. 9. 1622 jí byla Zvoleněves prodána (Bílek, Tomáš V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Praha 1882, s. 383-384).*

Chceme-li pokračovat v přehledu vlastníků Zvoleněvsi, je nutné obrátit pozornost k vévodům ze Sachsen-Lauenburgu, kteří patřili k jejím významným držitelům. Julius Jindřich Sasko-Lauenburský (9. 5. 1586, † 10. 11. 1665), syn Františka II. (1547-1619) a Marie princezny z Braunschweigu (1566-1626), pocházel z rodu, jehož vévodský titul byl spojen se severoněmeckým Lauenburgem. Město ležící na pravém břehu Labe, asi sedmdesát kilometrů na východ od Hamburku, bylo pouze nominálním centrem vévodství bez odpovídající rezidence. Rod Sasko-Lauenburský je stejného původu s vévody z Anhaltu a své kořeny má v 11. století v osobě Albrechta hraběte z Ballenstädtu z rodu Askánců. Narodil od Wettinů, pozdějších vévodů a králů v Sasku, jejichž předkem byl Burchard „comes“ na dvoře Karla Velikého.*

Julius Jindřich, mladší z vévodových synů, se u císařského dvora a v pražském aristokratickém prostředí začíná objevovat nejpozději od roku 1617, jak lze usuzovat ze zápisů v deníku nejvyššího purkrabího Království českého Adama z Valdštejna. Sloužil v císařské armádě nejprve pod velením Karla Bonaventury hraběte Buquoye. Jako plukovník se zúčastnil bitvy na Bílé hoře. Později našel uplatnění v armádě organizované Albrechtem z Valdštejna. Krátce před Valdštejnovým zavražděním v Chebu v roce 1634, se mu na poslední chvíli podařilo odpoutat se od jeho osoby. Dokázal uniknout obvinění ze spiknutí proti císaři. Tím mu byl zachován poměrně rozsáhlý pozemkový majetek v Čechách, získaný dílem z konfiskací po povstalých šlechticích a městech z let 1618-1620, dílem koupěmi od stávajících majitelů.

V roce 1623 obdržel do zástavy a pak v roce 1625 koupil do dědičného držení od české komory Ostrov (v současnosti s nepřesně doplňovaným údajem „nad Ohří“, které není součástí oficiálního názvu města – správně pouze Ostrov), konfiskovaný stejnojmennému městu,

Středokluky z konfiskací po Vladislavovi Abdonovi Bezdrůžickém z Kolovrat, od Lobkoviců koupil Toužim a Podbořany, od Viléma z Vřesovic Bezvěrov, v roce 1624 z konfiskátu po Kotvicích získal Varnsdorf a v roce 1630 mu Pavel Kyšperský z Vřesovic prodal Mořičov.

Julius Jindřich Sasko-Lauenburský byl ženatý celkem třikrát. Zajímavé je, že se vždy oženil s vdovou. První z nich byla Anna (1562-1621), dcera Edzarda II. hraběte z Ostfrieslandu, vdova po kurfiřtovi Ludvíkovi VI. Falckém († 1583), který byl dědem českého „Zimního krále“ Fridricha Falckého a po Arnoštovi Bedřichovi, markraběti z Baden-Durlachu († 1604). Neméně významného společenského postavení byla i druhá manželka Alžběta Žofie (1589-1629), dcera kurfiřta Jana Jiřího Braniborského a Alžběty z Anhaltu, vdova po polském knížeti Janovi Radziwillovi († 1620). Alžběta Žofie zemřela krátce po porodu syna Františka Erdmanna (1629-1666). Třetí nevěstu našel Julius Jindřich v řadách české šlechty.

Anna Magdalena (1609-1668), nejstarší z dětí Viléma Popela z Lobkovic na Bílině (1575-1647) a Kateřiny Benigny z Lobkovic (1594-1653), se jako šestnáctiletá vdala za Zbyňka Novohradského z Kolovrat (1594-1630). Po pěti letech bezdětného manželství však ovdověla. Zbyňkem vymřela jedna z linií rodu Novohradských z Kolovrat. Na základě Zbyňkovy poslední vůle dědila větší část statků a majetku pozůstalá manželka. Mladá, bohatá a bezdětná vdova se nutně musela stát velice žádoucí partíí. Po dvou letech vdovství se Anna Magdalena z Lobkovic vdala za Julia Jindřicha Sasko-Lauenburského a přinesla mu věnem značné jmění. Vedle Zákup také Horní Polici, Cvikov a Buštěhrad (Kasík, Stanislav - Mašek, Petr - Mžýková, Marie: Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002.). Rozmnožením statků se Julius Jindřich Sasko-Lauenburský zařadil mezi deset největších vlastníků půdy v Českém království.

Po smrti staršího bratra Augusta v roce 1656, dědil Julius Jindřich titul vévody v Sachsen-Lauenburgu a požitky s tím spojené. Ze Zákup se stala vévodská rezidence s trůnním sálem. Předtím v roce 1641 prodal svému válečnému kolegovi z Bílé hory, plukovníkovi Janovi Kryštofovi Löblovi z Krainburgu, Varnsdorf a v roce 1645 válkou poničené Středokluky jezuitské koleji u sv. Klimenta v Praze. V roce 1663 koupil od Marie Sidonie Šlikové panství Ploskovice, které připojil k Zákupům.

Úmrtím Julia Jindřicha v roce 1665 se vladařem ve vévodství sasko-lauenburském stal starší z jeho synů František Erdmann. Ale v následujícím roce i on odchází z tohoto světa. Dědictví se ujal jediný syn Julia Jindřicha z manželství s Annou Magdalénou Lobkovicovou Julius František (16. 9. 1641, † 25. 9. 1689). Stejně jako otec, tak i on se osvědčil ve vojenské službě. Bojoval proti Turkům a vyznamenal se v roce 1683 při osvobození Vídně z tureckého obležení. Vznešený původ Julia Františka předurčoval výběr jeho manželky. Na začátku dubna roku 1668 se oženil s Hedvikou Augustou (1650-1681), dcerou Kristiána Augusta falckrabího Rýnského ze Sulzbachu a Amálie hraběnky z Nassau-Siegen.*

Prostřednictvím své manželky se Julius František stal blízkým příbuzným Václava Františka Eusebia knížete z Lobkovic, sídlícím na zámku v Roudnici nad Labem a pozdějšího prvního ministra císaře Leopolda I. Mezi jeho příbuzné se nakonec zařadil i jmenovaný císař, když se oženil s Eleonorou z Pfalz-Neuburgu. Jak tyto příbuzenské vztahy významně ovlivnily osudy dědiců Julia Františka Sasko-Lauenburského měla ukázat budoucnost.

Rozsáhlé vévodovy české statky se nepochybně staly důležitou rodovou hospodářskou základnou, kterou se vyplácelo posilovat. V roce 1668 byla koupena Zvoleněves a rok na to od Václava Františka hraběte z Vrtby statek Míkovice. Oba statky se staly součástí panství Buštěhrad. Ve Zvoleněvsi nakonec sídlila vrchnostenská hospodářská správa. Jedním z posledních významných zisků bylo zakoupení konkurzní podstaty statku Svádov v roce 1676 od vykonavatelů pozůstalosti po Gottfriedovi Konstantinovi svobodném pánovi ze Salhausenu (1612 - 1675), který nezanechal žádného mužského pokračovatele rodu.

Juliem Františkem vymřel rod vévodů Sasko-Lauenburských po meči. Vévodství připadlo kurfiřtovi Arnoštovi Augustovi vévodovi z Braunschweig-Lüneburgu, který se díky svému sňatku s Žofií, dcerou českého krále Fridricha Falckého, stal pretendents na anglický královský trůn. Jejich syn Jiří po korunovaci v roce 1714 zahájil v Anglii panování domu Hanoverského.

Posledními nositelkami rodového jména „Sachsen-Lauenburg“ byly dcery vévody Julia Františka Anna Marie Františka (* 13. 6. 1672, † 15. 10. 1741) a Františka Sybila Augusta (* 21. 1. 1675, † 10. 7. 1733). Mladší ze sester se za šest měsíců po otcově úmrtí vdala za Ludvíka Viléma markraběte z Baden-Baden (1655-1707). Když v roce 1692 došlo k dělení otcova majetku, obdržela Ostrov se statky na Loketsku a Cvikov.

Anna Marie Františka dědila Zákupy, Horní Polici, Ploskovice, Svádov, Buštěhrad, Míkovice a Zvoleněves. Její svatba se konala 29. října 1690 na zámku v Roudnici nad Labem, v sídle Ferdinanda Augusta Leopolda knížete z Lobkovic. Manželem se stal Filip Vilém August vévoda z Pfalz-Neuburgu (* 19. 11. 1668, † 5. 4. 1693), syn kurfiřta Filipa Viléma (1615-1690) a Anny Kateřiny Konstancie princezny Polské (1619-1651).

Místo konání svatby asi nebylo náhodné, protože matka Anny Marie Františky byla sestrou matky Ferdinanda Augusta Leopolda Lobkovic. Navíc Ferdinand August Leopold byl ženatý s Marií Annou Vilemínou Bádenskou, tetou Ludvíka Viléma Bádenského, který se na jaře roku 1690 oženil se sestrou Anny Marie Františky Sasko-Lauenburské, Františkou Sibylou Augustou.

Uvedený sňatek zařadil Annu Marii Františku na samou špičku evropské aristokracie. Starší manželův bratr kurfiřt Jan Vilém (1658-1716) se oženil s Marií Annou Josefou, dcerou císaře Ferdinanda III. a nejstarší z manželových sester Eleonora (1655-1720) byla od roku 1676 již třetí manželkou císaře Leopolda I. Byla manželkou velmi významnou, protože dala císaři ty nejdůležitější potomky a mezi syny nakonec byli dva budoucí císaři, Josef I. a Karel VI. Za uvedených okolností vznikl švagrovský vztah Anny Marie Františky k samotnému císaři a mohla se počítat mezi tety jeho synů. Další ze sester Filipa Viléma Augusta Pfalz-Neuburského vytvořily také významné aliance. Marie Žofie Alžběta měla v roce 1687 v Lisabonu svatbu s Petrem II. králem Portugalským a Marie Anna se uzavřela v klášteře San Diego u Valladolidu v květnu roku 1690 sňatek se španělským králem Karlem II.

Anna Marie Františka přivedla 30. ledna 1693 v Zákupích na svět dceru Marii Annu Karolinu. Z manželství se však dlouho netěšila. Za tři měsíce po narození dcery a po dvou a půl letech soužití, zemřel na zámku v Zákupích Filip Vilém August vévoda z Pfalz-Neuburgu ve věku nedožitých dvaceti pěti let. Jeho tělo bylo uloženo do krypty zákupského farního kostela sv.

Fabiána a sv. Šebestiána. Po jeho boku zaujaly místo i ostatky manželčiny. Ale to muselo uběhnout dalších téměř padesát let.

Filipem Vilémem Augustem vévodou z Pfalz-Neuburgu se do držení českých statků vévodů ze Sachsen-Lauenburgu dostal zástupce rodu Wittelsbachů, vládnoucích v jednotlivých vévodstvích a knížectvích Bavorska a Rýnské Falce. Svůj původ odvozují od Luitpolda, který v roce 907 padl v bitvě u Prešpurku. Soustavná genealogie rodu se odvíjí od Otty I. (+ 1072), jehož pravnuke Otto V. z Wittelsbachu, se v roce 1180 stal vévodou v Bavorsku jako Otta I. (+ 1183). Později se rod rozdělil na dvě hlavní linie - bavorskou a falckou. Bavorská vládla v Mnichově, Landshutu, Ingolstadt, Straubingu, Hollandsku a Henegavsku. Falcká linie se rozdělila na větve vládnoucí v Simmern, Zweibrückenu, Neuburgu, Sulzbachu, Ambergu, Mosbachu, Valdenzu, Birkenfeldu atd. Wittelsbachové patřili k nejpočetnějším evropským vládnoucím rodům.

Jako vdova, začala Anna Marie Františka sehrávat důležitou roli ve sňatkové politice evropských monarchií. Shodou okolností se setkaly zájmy císařovny Eleonory, která chtěla posílit vliv Wittelsbachů na dalším evropském trůně a Cosima III. de Medici velkovévody Toskánského, který byl nucen řešit složitou nástupnickou krizi. Svou roli nepochybně sehrála skutečnost, že Jan Vilém z Pfalz-Neuburgu, bratr císařovny, byl ve druhém manželství ženatý s Annou Marií Luisou, dcerou toskánského Cosima III. Cosimo již nemohl mít legitimní potomky, protože ho manželka Marguerite Louise d'Orléans po porodu tří dětí opustila. Údajně pro trvalé neshody. Odešla do rodné Francie a odmítla se vrátit. Nejstarší syn velkovévody Ferdinando se sice v roce 1689 oženil se šestnáctiletou Violantou Beatricí Bavorskou, ale brzy se zjistilo, že nevěsta je neplodná. Ferdinando zemřel v roce 1713 na zničující následky onemocnění pohlavní chorobou. Záchrana medicejského panování ve Florencii závisela již jen na jediném žijícím Cosimovu synovi Gian Gastonovi (* 1671, † 6. 10. 1737).

Když byl Gian Gaston 2. 7. 1697 v německém Düsseldorfu oženěn s Annou Marií Františkou Sasko-Lauenburskou, ovdovělou Pfalz-Neuburskou, nepociťoval k nevěstě žádnou vřelou náklonnost. Podle líčení historika Christophera Hibberta v knize *Vzestup a pád rodu Medici*, byla nevěsta jako žena výjimečně ošklivá. Údajné mužské rysy podoby, kterou zdědila po matce a pravděpodobně veliká nadváha ji dělaly „krajně nepřitažlivou“. Navíc prý byla hloupá, svárlivá a „nesmírně paličatá“. Hibbert ve zřejmé literární licenci, mající zdůraznit odpudivost Anny Marie Františky, která by do jisté míry ospravedlňovala poněkud podivné chování Giana Gastona Medicejského, o ní píše, že „kromě jízdy na koni a honitby jí nic nezajímalo a zdála se úplně spokojená s tím, že stráví zbytek života ve svém vlhkém, šeredném zámku v ponuré a skličující vsi Zákupy v Čechách, kam odvezla zdráhavého manžela hned po svatbě“. Jiné líčení období krátce po sňatku mluví o pobytu novomanželů na zámku ve Svádově v ovzduší poměrně klidném, vyplněném projíždkami na koních a pěšími procházkami po okolí. Teprve později došlo k zásadní roztržce, jak je patrné z dalšího vývoje jejich vztahu, který nakonec skončil úplným odloučením.

V roce 1723 zemřel toskánský velkovévoda Cosimo III. Dvaapadesátiletý Gian Gaston se ujal dědictví. Ve Florencii podstoupil předepsaný ceremoniál korunovace a převzetí vlády. Do Čech se už nevrátil. Po počáteční snaze skutečně vládnout byl nakonec přemožen pro něj typickou leností. Ovládla ho indolence, alkoholismus a záliba v oplzlostech. Svůj život skončil

v žalostném fyzickém stavu ve věku pětasedesáti let. Jím v mužské poslušnosti vymřel rod, který povstal z florentské patricijské rodiny, mající poznatelné kořeny ve 13. století, dosáhl k vysokým metám společenského postavení a význačně se zapsal do evropských politických a kulturních dějin.

Vzápětí po převzetí vlády v Toskánsku svým manželem, i když zcela odloučena, začala Anna Marie Františka používat titul „vládnoucí velkovévodkyně Toskánská“. Po jeho úmrtí však Toskánsko nedědila. Velkovévodství získal František Štěpán vévoda Lotrinský, budoucí císař a manžel Marie Terezie, dcery císaře Karla VI. Byl to výsledek nejvyšší politiky a diplomacie evropských mocností. Svou důležitou roli sehrávala skutečnost, že Karel VI. neměl mužského dědice. Vyhlásil tzv. pragmatickou sankci, která zajišťovala nástupnictví dcer a popřel tak dosavadní zvyklosti. V roce 1732 začala Francie podporovat dědické nároky obou švagrů císaře, kurfiřtů Karla Albrechta Bavorského a Augusta Saského, s cílem vynutit si odstoupení Lotrinska ve svůj prospěch. Věc komplikovaly poměry v Polsku, kde po smrti Augusta II. Silného kandidoval na polský trůn Stanislav Leszczyński, tchán francouzského krále Ludvíka XV. Převzetí moci v Polsku zmařil vojenský zásah Rakouska a Ruska. Francie vyhlásila Rakousku válku. Řešení přišlo v lednu 1736, kdy Leszczyński na polský trůn rezignoval. Již rok před tím učinila Francie Vídní nabídku uznání pragmatické sankce za odstoupení Lotrinska. František Štěpán Lotrinský velice váhal vzdát se své rodové země. Abdikační listinu podepsal až na naléhání rakouského státního sekretáře Jana Kryštofa z Bartensteinu, který mu tvrdě připomenul: „Nebude-li abdikace, nebude arcivévodkyně“. Byl odškodněn Toskánským velkovévodstvím. Vládu v Lotrinsku převzal Stanislav Leszczyński. Ústupnost Františka Štěpána otevřela možnost jeho sňatku s Marií Terezií, který se uskutečnil 12. února 1736 ve Vídni. Jejich potomci sehráli podstatnou roli v historii bývalých českých panství, patřících svého času vévodům ze Sachsen-Lauenburgu.

Anna Marie Františka přes nezdary v osobním životě nepustila ze zřetele zvelebování svých panství. V roce 1718 koupila v Praze od Eleonory Barbory kněžny Liechtensteinové, rozené Thun-Hohensteinové, palác uzavírající západní kratší stranu Hradčanské náměstí. Palác postavený v letech 1689-1691 Michaelem Osvaldem hrabětem z Thun-Hohensteinu, byl pak nazýván Toskánským a svého času zde pobýval i Gian Gaston de Medici. Stavební aktivity Anny Marie Františky obohatily české barokní umění o řadu skvostů. Dokončila přestavbu zákupského zámku, kterou zahájil již její otec. Byl tak vytvořen slohově jednotný komplex zámku, zahrad a hospodářských stavení, v podstatě dodnes zachovaný a historicky a umělecky ceněný. V Horní Polici byl postaven zámek a poutní kostel s farou. Zámek podobný hornopolickému vznikl přestavbou tvrze v Kácově, který koupila v roce 1726 od Karla Richarda Schmidlina ze Schmidlin. Financovala stavbu kostela v Mařenicích na cvikovském panství, fary ve Svádově a také barokní úpravu kostela ve Zvoleněvsi. Vznikla řada soch a sousoší, vztyčovaných ve vlastněných městech a obcích. V letech 1720-1725 byl v Ploskovicích vybudován nový zámek s funkcí letní rezidence, doplněný zahradou a parkem. Velkovévodkyně údajně spálila všechny stavební účty, takže nejsou známy finanční náklady, které nemohly být malé. Ze stejných důvodů není známo ani jméno stavitele.

Když Anna Marie Františka velkovévodkyně Toskánská zemřela, byla pohřbena vedle svého prvního manžela do krypty zákupského farního kostela. Měla jedno jediné dítě z prvního manželství. Dcera Marie Anna Karolína (* 30. 1. 1693, † 12. 9. 1751), za svobodna nositelka titulu princezna z Pfalz-Neuburgu, dědička značného majetku, byla v době smrti své matky

téměř padesátiletá a již vdovou. Její zvěčnělý manžel patřil opět k oněm dobrým wittelsbašským partiím, které rodinu nepřetržitě provázely posledních sto let. Svatební veselí se odbývalo v rodných Zákupcích po uzavření sňatku s Ferdinandem Marií Inocencem (* 5. 8. 1699, † 9. 12. 1738) dne 5. 2. 1719, jedním z mladších synů kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela Bavorského (1662-1726) a jeho druhé manželky Terezie Kunhuty Sobieské, princezny Polské (1676-1730).

Období následující bezprostředně po roce 1741 nebyl pro držení dědictví Marií Annou Karolínou vůbec příznivý. Ač byla vdovou po císařském polním maršálově a nositeli nejvyššího rakouského a císařského vyznamenání Řádu zlatého rouna, stala se po napadení Českého království bavorskou, francouzskou a saskou armádou a po dobytí Prahy 27. listopadu 1741 osobou nežádoucí. Její švagr kurfiřt Karel Albrecht Bavorský (1697-1745) se navíc nechal 7. 12. prohlásit za zvoleného českého krále pod jménem Karel III. Marie Anna Karolína byla obviněna ze spolupráce s ním a 27. ledna 1743 jí byl doručen list královny Marie Terezie o vypovězení ze země. Údajně odcestovala do Žitavy. Její české statky obsadila císařská komise vedená hrabětem Rudolfem Chotkem.

Později byly vztahy mezi Rakouskem a Bavorskem urovnány a potvrzeny novými dynastickými aliancemi. Marie Anna Karolína Bavorská se vrátila do Čech v říjnu roku 1747. Svou životní pouť však ukončila na zámku Ahaus ve Westfalsku, u svého synovce Klementa Augusta, kurfiřta a arcibiskupa kolínského. Dědicem se stal její jediný syn Kliment František Bavorský (* 19. 4. 1722, † 1770), kterého k zámku v Ploskovicích pojilo asi jen jediné pouto, bylo to místo jeho narození. Zřejmě se osobně nestaral o řízení českých statků a přenechal je zcela hospodářským správcům. Protože Kliment František neměl potomky, přešel český majetek na nejbližšího příbuzného, kterým byl synovec kurfiřt Maxmilián III. Josef Bavorský (* 28. 3. 1727, † 30. 12. 1777).

Aby mohl kurfiřt Max III., jak byl obecně zván, plnoprávně spravovat děděné statky, musel se přihlásit za obyvatele Království českého. V roce 1771 obdržel potřebný inkolát, který ho zároveň opravňoval k usazení se v zemi, k zakupování zemskodeskových statků a k svobodnému nakládání s nimi. I za něj sídlila správa českých statků v Zákupcích a byly spravovány správci. Jejich bezohlednost vyvrcholila v roce 1775 povstáním sedláků, které násilně potlačilo přivolané vojsko. Ačkoliv byl Max III. od roku 1747 ženatý s Marií Annou Žofií Saskou (1728-1797) neměl žádné potomky. Nástupnictví v držení bavorských statků v Čechách vyřešil jejich převod na Karla II. Augusta Bavorského, vévodu z Zweibrückenu (* 1746, † 1. 4. 1795).

Hospodářský úpadek českých statků vedl Karla Augusta Zweibrückenského k pokusu je prodat. V roce 1784 se našel kupec v osobě Kristiána Augusta knížete z Waldecku. Nesolventnost kupce donutila Karla Augusta v roce 1790 k opětovnému převzetí majetku. I on zemřel bezdětný. Novým majitelem se stal jeho mladší bratr Maxmilián I. Josef (* 27. 5. 1756, † 12. 10. 1825), pozdější kurfiřt a nakonec bavorský král.

Velká francouzská revoluce vynesla na výsluní dějin Napoleona Bonaparta, který se v roce 1804 prohlásil ve Francii císařem. V roce 1805 překročením Rýna definitivně opustil myšlenku invaze přes průliv La Manche do Anglie a zahájil vojenské operace na kontinentu. Poté, co se francouzská armáda přehnala jižním Německem, vyřadila z činnosti rakouský armádní sbor v Ulmu, obsadila Vídeň a zakončila v prosinci vojenskou kampaň vítězstvím nad spojenou rakousko-ruskou armádou v bitvě u Slavkova, nechal se 10. prosince bavorský kurfiřt Maxmilián

I. Josef prohlásit králem. Stal se Napoleonovým spojencem a těžil z rozpadu Svaté říše římské. Některé územní zisky na úkor rakouských zemí nebyly trvalé a později došlo k jejich navrácení. V roce 1806 se císař František II. vzdal svého říšského titulu a země, kde vládl jako arcivévoda rakouský, král uherský a český, prohlásil za císařství Rakouské a začal zde panovat jako František I. Některé územní ústupky Rakouska učiněné Bavorsku byly ze strany Bavorského království kompenzovány. Tak přešly Zákupy, Ploskovice a také Zvoleněves do vlastnictví Habsburků.

Přímým vlastníkem zmíněných statků se stal Ferdinand III. arcivévoda rakouský a velkovévoda Toskánský (* 6. 5. 1769, † 18. 6. 1824), syn císaře Leopolda II. (1747-1792) a Marie Luisy Španělské (1745-1792). Titul velkovévody dědil Ferdinand po svém otci v roce 1790, když ten se stal císařem. V době napoleonských válek bylo Toskánsko obsazeno armádou Francouzské republiky a v březnu roku 1799 byl Ferdinand donucen mírovou smlouvou z Lunéville vzdát se velkovévodství. Do užívání mu byl dán sekularizovaný majetek arcibiskupství salcburského s titulem kurfiřt Salcburský. Poté, co byl Salzburg odstoupen Bavorsku, obdržel Ferdinand náhradou Würzburg. Toskánsko mu bylo vráceno až v roce 1814 rozhodnutím Vídeňského kongresu, následujícím po Napoleonově porážce v bitvě u Lipska.

V dubnu roku 1810 se císař Francouzů Napoleon I., po zcela pragmatickém rozvodu s dosavadní manželkou císařovnou Josefínou, oženil v Paříži s Marií Luisou, devatenáctiletou dcerou rakouského císaře Františka I. Ze vztahu se rok po sňatku narodil syn a designovaný následník Napoleon II., který hned po narození obdržel od otce titul král Římský. V obecném povědomí je známo jeho pojmenování „Orlík“. Orlíkem ho nazýval sám otec a jméno odvozoval od svého císařského znaku zlatého orla. Po porážce Napoleona u Waterloo a jeho internaci na ostrově Elba, byla ve Francii restaurována vláda Bourbonů. Úvaha o obsazení trůnu příslušníkem rodu Bonapartů byla v danou dobu nepřijatelná. Napoleonův syn žil se svou matkou u vídeňského dvora a byl zde vychováván jako příslušník císařského a královského domu habsburského. V sedmi letech obdržel titul vévody Zákupského (Reichstadt) spolu s novým erbem, který již nijak nepoukazoval na jeho původ, ale byl pojat zcela v duchu habsburském. V dospělosti sloužil v rakouské armádě v důstojnické hodnosti a stal se nositelem několika rakouských řádů. Přes předpoklad, že osobně Zákupy nikdy nenavštívil, nepochybně byl statek a zámek v jeho osobním vlastnictví a on čerpal prostředky z důchodů z něj plynoucích. A to až do doby jeho náhlého úmrtí v roce 1832. Rozdělení statku vzniklého před dvěma sty lety za Julia Jindřicha vévody Sasko-Lauenburského, bylo tedy epizodní.

Nástupcem Ferdinanda III. v Toskánsku byl syn z prvního manželství s Luisou Marií de Bourbon, princeznou Neapolskou (1773-1802), Leopold II. (* 3. 10. 1797, † 29. 1. 1870). Leopold byl také posledním Habsburkem z toskánské linie, který vlastnil Zákupy a Ploskovice. Oba zámky a statky s nimi spojené se staly předmětem narovnání mezi císařem a velkovévodou toskánským v roce 1848. Rakousko rok před tím vojensky potlačilo povstání ve vévodství Lucca a připojilo ho k Toskánsku. Jednou z kompenzací toskánské akvizice byl i převod českého majetku velkovévody na císaře. Za deset let však vývoj událostí dospěl k úplné ztrátě Toskánska ve prospěch království Sardinie a pak nově vytvořeného Italského království. Nijak nepomohlo, že se Leopold II. vzdal panování v Toskánsku ve prospěch syna Ferdinanda IV. Ten se díky okolnostem nikdy vlády fakticky neujal. Leopold svůj život dožil střídavě v Salzburgu a na zámku v Ostrově. Ostrov koupil jeho otec Ferdinand III. od České komory v roce 1811 a v držení jeho potomků zůstal až do roku 1918.

V roce 1848 byl rakouským císařem Ferdinand I. (* 19. 4. 1793, † 29. 6. 1875). Stal se jím, stejně jako českým králem, 2. března 1835 v den úmrtí svého otce císaře Františka I., jako jeho nejstarší syn. To byl již pátým rokem korunovaným králem v Uhrách. Česká korunovace se

konala v Praze v chrámu sv. Víta 7. 9. 1836. Jako český král obdržel jméno Ferdinand V. Tehdy nikdo netušil, že Praha zažila korunovací naposledy. Za dva roky na to absolvoval Ferdinand ještě jednu korunovací v Miláně, kde po přijetí tzv. „železné koruny“ se stal králem Lombardsko-Benátským. V době, kdy poprvé přijímal hold jako nový císař, byl už čtyři roky ženatý s Marií Annou princeznou Sardinsko-Piemontskou (1803-1884).

Ferdinand byl tělesně a duševně postižen. Velká hlava, vystouplé čelo, vypoulené oči a krátké končetiny, občasné epileptické záchvaty, motorické poruchy a koktání z něj učinily postavu tragikomickou. Nebyl nijak agresivní, rád chodil mezi lidmi a rád si hrával s dětmi. Jeho bezelstná dobromyslnost a štedrost mu vysloužila přívlastek „Dobrotivý“. Přesto se handicapovaný Ferdinand dokázal domluvit pěti jazyky, hrál na klavír a trubku a měl řadu ušlechtilých zájmů. K jeho oblíbeným oborům patřila heraldika. Jeho zájem přitahovaly výsledky bouřlivého vývoje techniky. Sbíral knihy a mapy. Rád si prohlížel zahrady a skleníky a obdivoval exotické rostliny. Poslední výzkumy jeho osobnosti předpokládají, například na základě grafologických rozborů jeho písma z různých období života, výrazné zlepšení jeho zdravotního a duševního stavu v pozdějším věku a ústup choroby způsobující epilepsii.

V rodině se samozřejmě o Ferdinandově indispozici vědělo. Poté, co se musel jako následník trůnu zúčastňovat oficiálně vídeňského dvora, přestalo to být tajemstvím i pro veřejnost. Vídeňáci ho začali nazývat „*der arme Trottel Nandl*“ („Blbeček Ferdáček“). Například jeho účast na korunovací cara Mikuláše I. v Petrohradě v roce 1825 nijak nepřispěla k mezinárodní prestiži ani jeho osoby a ani Rakouska. Při zvažování jeho způsobilosti k vládnutí nakonec zvítězil princip legitimacy nástupnictví. Ferdinandova vláda byla tak jako tak formální a monarchii řídila čtyřčlenná tzv. státní konference, ve které zasedali kancléř Metternich, hrabě Kolowrat a arcivévodové Ludvík a František Karel.

Revoluční rok 1848 přinesl zásadní změny. Rakousko bylo nuceno vojensky obhajovat svou přítomnost v severní Itálii. Muselo čelit vzpouře v Uhrách, a nakonec i povstání ve Vídni a v Praze. Povstání nebylo namířeno proti císaři, ale proti Metternichovi. S císařem Ferdinandem I. byly naopak spojovány naděje na zřízení konstituční monarchie. Události však nabraly jiný směr. Pravděpodobné obavy ze změny vnitropolitických poměrů a naléhavá potřeba obratu vedly k rozhodnutí donutit stávajícího císaře k abdikaci a dosadit na trůn osobu schopnou plnohodnotného způsobu vlády. Po dohodách uvnitř rodiny byl nakonec vybrán osmnáctiletý arcivévoda František Josef. (* 18. 8. 1830, † 21. 11. 1916), syn arcivévody Františka Karla, mladšího bratra císaře Ferdinanda I.

Ferdinand I. abdikoval 2. 12. 1848 v arcibiskupské rezidenci v Olomouci, jak sám napsal do svého deníku, bylo to po zralé úvaze, protože „*měl všeho dost*“. Ještě týž den odcestoval do Prahy poté, co se s nastupujícím císařem Františkem Josefem I. rozloučil slovy: „*Bůh ti žehnej. Nic se nestalo! Jen buď hodný...*“. Pražský hrad se pro příštích sedmadvacet let stal Ferdinandovi jeho oficiální rezidencí. S císařskou roční penzí okolo půl milionu zlatých obýval jedno z křídel na druhém nádvoří. V celku pohodlný život zajišťoval malý dvůr, šedesát pět sloužících, devět mužů čestné stráže a osmnáct kočárů. Chodil na procházky, navštěvoval německé divadlo a hrával na piano. Pražané ho potkávali na Ferdinandově třídě (dnešní Národní třídě), rozdávajícího dětem cukrlata a chudým drobné mince. Městu Praze postupně daroval 450 000 zlatých.

K mimopražským pobytům využíval jak zámek v Zákupích, tak také v Ploskovicích. Do jeho osobního vlastnictví patřily i statky Zvoleněves, Buštěhrad, Tachlovice, Kácov, Červené Poříčí a Bystré u Poličky. Vyjmenované statky byly v roce 1849 vloženy do Desek zemských na jeho jméno a staly se tak jeho osobním vlastnictvím. V této době byla také ukončena patrimoniální

správa a ta v roce 1850 nahrazena správou státní, zřízením okresních soudů, okresních, městských a obecních úřadů. Ve Zvoleněvsi proběhly první historické volby, z nichž vzešlo první volené zastupitelstvo a starosta.

Pro potřeby pravidelného každoročního letního pobytu bývalého císaře, byl ploskovický zámek v letech 1850-1853 stavebně upravován. Ze stejných důvodů se upravoval i zámek v Zákupcích, kde se údajně předchozích sto let nebydlelo. Ferdinand vůbec nebyl špatný hospodář. Jeho zájem o botaniku vyústil v založení moderního pěstitelského ústavu v Zákupcích. Zvelebil i hospodaření v Ploskovicích, takže výnos statku se zvýšil na téměř dva miliony zlatých ročně. Ve Zvoleněvsi dal postavit hospodářský dvůr a cukrovar.

Ferdinand zemřel v Praze v roce 1875 bezdětný. Veškerý jeho majetek dědil císař František Josef I. Ploskovice, Zákupy, Tachlovice, Buštěhrad, Zvoleněves a další statky zůstaly v majetku Habsburků i po roce 1916, kdy zemřel František Josef I. a na trůn dosedl jeho prasynovec Karel I. (* 17. 8. 1887, † 1. 4. 1922), syn arcivévody Otty (1865-1906) a Marie Josefy princezny Saské. Karel I. převzal vládu uprostřed zuřícího válečného konfliktu, který dnes nazýváme I. světovou válkou. Závěr války přinesl trvalou změnu evropského státního uspořádání. Se vznikem Československé republiky v roce 1918, převzal císařův majetek stát.

Historická topografická literatura z 18. a 19. století přináší o Zvoleněvsi řadu údajů. V roce 1785 byla Zvoleněves („Swolinowes“) samostatným panstvím v držení Kristiánem Augustem knížetem z Waldecku. Ves („Swolinowes“, „Zwoleniowes“, „Zwolenawes“) tvořilo 55 domů, zámek a farní kostel sv. Martina pod patronací vrchnosti. Hlavní obživou obyvatelstva bylo zemědělství, ovocnářství a chmelařství. Obyvatelé mluvili spíše německy než česky. K panství Zvoleněves patřily vsi Podlešín, Slatina, Neuměřice, Olovnice, Zeměchy, Míkovice, Malá Bučina, Otovice, díl Blevic, Lobeč, Ješín a díl Miletic (Schaller, Jaroslaus: Topographie des Königreich Böhmen. Erster Theil. Rakonitzer Kreis. Prag 1785, s. 222-224).

V roce 1845 existovalo panství Zvoleněves („Swoleniowes“) a statek Míkovice („Minkowitz“), které vlastnil Leopold II. arcivévoda rakouský a velkovévoda toskánský. V té době tvořilo ves Zvoleněves 82 domů se 765 obyvateli, včetně jedné židovské rodiny, farní kostel sv. Martina biskupa, fara, škola pod patronací vrchnosti, vrchnostenský zámek s bytem úředního ředitele, okrasnou zahradou, sadem a kuchyňskou zahradou se zahradnictvím, hospodářský dvůr s ovčínem, statek a mlýn. Nedaleko také byla rasovna. Škola byla na náklady vrchnosti nově vybudována v roce 1813. Za Josefa II. zrušená kaple Nanebevzetí Panny Marie byla v roce 1810 obnovena, stejně jako v roce 1818 z velké části zámek.

K panství Zvoleněves příslušely vsi Podlešín, Slatina, Ješín, Blevice, Velká Bučina, malá Bučina a Miletice. Statek Míkovice zahrnoval samotné Míkovice, a pak Zeměchy, Neuměřice, Olovnice, Otovice, Lobeč, Dolany. V dalších vesnicích, jako v Kamenném Mostě, Zákolanech, Trněném Újezdě atd. to byly již jen jednotlivé domy (Sommer, Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen. Dreizehnter Band. Rakonitzer Kreis. Prag 1845, s. 156-162).

V roce 1900 tvořilo Zvoleněves („Zvolinoves“) 130 domů s 1203 obyvateli české národnosti. Příslušela k hejtmánství a politickému okresu Slaný. V obci se nacházely: kostel, zámek, osmiletá škola, poštovní úřad s telegrafem, správa Nejvyšších soukromých statků (statky v osobním vlastnictví císaře Františka Josefa I.), četnická stanice, spořitelna a záložní spolek, doly na žlutou hrdku, cihelna, mlýn, nádraží na železniční trati Praha – Most. Soukromé panství císaře Františka Josefa I. zaujímal 2095,55 ha půdy a patřil k němu hospodářský dvůr a cukrovar (Ottův slovník naučný. Díl XXVII. Praha 1908, s. 722).

O SVATÉM MARTINOVÍ

Kostel sv. Martina (biskupa) ve Zvoleněvsi jako nepochybně existoval farní už v polovině 14. století. Poprvé je zmiňován v roce 1352. Nejstarší stavební konstrukce jsou gotické (presbytář) Nynější stavba je výsledkem barokní přestavby provedené v roce 1745 úprav v 19. století (Poche, Emanuel a kol.: Umělecké památky Čech, 4. Praha 1982, s. 382).

Svatý Martin je historickou postavou. Martin z Toursu, jak je také nazýván, žil ve 4. století, pocházel z Panonie. Narodil se okolo r. 316 v Sabarii (Szombathely v Uhrách) jako syn římského vojáka z Pavie a byl původně stejně jako jeho otec vojákem. Později se stal na území dnešní Francie kazatelem, zakladatelem kláštera v Marmoutier, a nakonec biskupem v Toursu. Zemřel 8. 11. 397 v Candes u Tours ve Francii. Mezi atributy sv. Martina patří například meč, kterým jako voják před branami Amiensu rozetnul svůj plášť na dvě poloviny, a část daroval zimou trpícímu žebrákovi (podle legendy zjevení Ježíše Krista). V ikonografii je zobrazována scéna, ve které od císaře Konstantina přijímá meč a ostruhy. Jeho individuálním atributem je husa. V legendě o něm se praví, že se zdráhal přijmout biskupskou hodnost a schoval se mezi husy, které ho však svým štěbetáním prozradily. Svátek sv. Martina se slaví 11. listopadu.

O CUKROVARU VE ZVOLENĚVSI

Nepřehlédnutelnou stavbou ve Zvoleněvsi je komplex cukrovaru. Dnes je zahrnován mezi technické památky. Období, kdy panství držel rod sasko-lauenburský a pak Habsburkové, bylo obdobím hospodářského růstu obce. Nedaleko zámku byl vybudován rozsáhlý a ve své době výstavný hospodářský dvůr. Jednou z hlavních pěstovaných plodin byla cukrová řepa. Její zpracování zprostředkoval cukrovar, který začal být budován v roce 1858. Byl prvním na Kladensku a Slánsku. Cukr začal zvoleněveský cukrovar vyrábět už v následujícím roce a produkce dosáhla až 60 000 tun ročně. Od roku 1888 byl cukrovar pronajímán. V následující době byla zrušena rafinérie a cukrovar se stal tzv. surovárnou. Ročně zpracoval 100 000 tun cukrové řepy. V roce 1921 cukrovar vyhořel a na jeho místě byl na náklady státu vybudován nový závod s nejmodernějším zpracovatelským zařízením v hodnotě 60 mil. Kč. Státním cukrovar mě zpracovatelskou kapacitu 150 000 tun cukrové řepy ročně. Ve zcela funkčním a provozuschopném stavu závodu byla jeho činnost ukončena v roce 2001 (Hluštičková, Hana a kol.: Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl. Praha 2004, s. 240).

O JMÉNU

O místním jménu činí jazykovědci následující výklad. Jméno Zvoleněves je utvořeno jako Milčeves, Kněževes, Radíčeves z osobního jména Zvolen a znamenalo Zvolenova ves. Ve staročeštině mělo „zvolený“ význam „vyvolený“, „znamenitý“. Srovnej např. slovenské místní jméno Zvolen, polské místní jméno Zwolen. Podle dokladu z roku 1591 bylo adjektivum k tomuto místnímu jménu též v podobě „zvolenský“ Profous – Svoboda, IV. 1957, s. 797).

O OBECNÍ PEČETI

Ze 4. června 1898 se zachoval otisk pečeti spojených obcí Zvoleněves a Osluchov (dnes místní část Žižic), která je pouze nápisová a neobsahuje žádné speciální znamení (Liška, Karel: Sběrka komunálních znaků, pečeti a razítek. I. Pečeti a razítka obcí Čech, Moravy a Slezska. Brno 2012, s. 211). O jiných pečetích nebo razítcích používaných ve Zvoleněvsi vrchnostenským rychtářem před rokem 1850, resp. místní samosprávou ve druhé polovině 19. století či v první polovině 20. století, nemáme vědomost.

O ERBECH NĚKTERÝCH VLASTNÍKŮ ZVOLENĚVSI

O erbech prvotních majitelů vsi na počátku 14. století nemáme žádné zprávy. Pomyslně prvním rodem, který používal přídomek „ze Zvoleněvsi“ a zároveň známe podobu jím užívaného erbu byli Pytlíkové ze Zvoleněvsi. Ti měli čtvrcený štít pod hlavou štítu. Barevnost neznáme

(Sedláček, August: Českomoravská heraldika. Část zvláštní. Praha 1925, s. 275, dále jen ČMH II.).

Významným rodem v historii Zvoleňvsi byli Zejdlicové ze Šenfeldu („*Seidlitz von Schönfeld*“). Ve zvoleňvské kapli Nanebevzetí Panny Marie byly jejich pohřby s náhrobníky, na nichž se uplatnil jejich rodový erb. Jejich původ byl společný s rodem Bechyňů z Lažan. Používali i shodného erbu. August Sedláček o tom píše: „Na štítě měli tři kapry nad sebou zlaté barvy; barva štítu klade se někde bílá, někde červená, přikrývadla týchž barev, jako štít a znamení, a nad korunou dva rohy, pravý zlatý, levý stříbrný a přes ně křížem na pošik a pokos dva dřevce s praporci, jeden stříbrný a druhý zlatý (...dva dřevce červené a stříbrné a tři pera, dvě červená a prostřední stříbrné; ČMH II. 1925, s. 236).

Ve druhé polovině 17. století byli ve Zvoleňvsi vrchností vévodové ze Sachsen-Lauenburgu. Ti používali čtvrceného štítu, jehož první a čtvrté pole bylo desetkrát černo-zlatě dělené s kosmou zelenou rozvinutou routovou korunou (Sachsen), ve druhém modrém poli zlatá korunovaná orlice (Pfalz-Sachsen), ve třetím stříbrném poli tři (2, 1) červené leknínové listy (Brena; Siemacher, Johann: New Wappenbuch, Nürnberg 1605, tab. 5; Grote, Heinrich: Stammtafel. Leipzig 1877, s. 218, dále jen Grote).

Z rodu vévodů ze Sachsen-Lauenburgu pocházela Anna Marie Františka podruhé vdaná za Gian Gastona Medici, velkovévodu Toskánského. Po jeho úmrtí v roce 1737 používala Anna Marie Františka titulu vládnoucí velkovévodkyně v Toskánsku. Rod Medici používal od roku 1465 zlatého štítu se šesti (1, 2, 2, 1) koulemi, horní modrou s třemi (2, 1) zlatými liliemi, ostatní červené (Grote. 1887, s. 351; Gritzner, Maximilian: Die Fürsten des Heiligen Römischen Reiches. M. – Z. Nürnberg 1887, s. 162).

Toskánští velkovévodové z rodu Habsbursko-Lotrinského používali erbu ve shodě s popisem: Ve čtvrceném štítě je dvakrát polcený střední štítek, korunovaný knížecí korunou. V 1. zlatém poli středního štítku červené kosmé břevno a v něm tři stříbrní alerion (vévoda Lotrinský); ve 2. červeném poli stříbrné břevno (arcivévoda Rakouský); ve 3. zlatém poli šest koulí (1, 2, 2, 1), vrchní modrá s třemi (2, 1) zlatými liliemi, ostatní červené (Medici, velkovévoda Toskánský) První čtvrtina hlavního štítu je jednou polcena, vpravo devětkrát červeno-stříbrně, vlevo v červeném poli zelené trojvrší a na něm ze zlaté koruny vyrůstající stříbrný patriarší kříž (obojí Uherské království). Ve druhé červené český lev (Království české). Ve třetí červeně lemované čtvrtině pětkrát zlato-modře kosmo dělené (vévodství Staroburgundské). Ve čtvrté modře čtvrtině posypané zlatými křížky dva vztyčení odvrácení zlatí lososi (vévodství Bar).

V roce 1559 vydal Ferdinand I. nařízení, které upravovalo činnost říšské dvorské kanceláře. Součástí nařízení bylo zavedení tří kategorií panovnické pečeti - velké, střední a malé. S tím vznikly i tři kategorie znaku odlišené velikostí a heraldickým obsahem. V době vlády Františka Josefa I. se velký erb rakouské císaře skládal ze šedesáti polí. V letech 1848-1915 byl běžně používán malý rakouský říšský znak, který byl tvořen černým korunovaným dvouhlavým císařským orlem se zlatou zbrojí a červenými jazyky, držící v pravém pařátu meč a žezlo a v levém říšské jablko. Na hrudi má dvakrát polcený štítek. V prvním zlatém poli červený modře korunovaný a ozbrojený lev (rodový erb Habsburků), ve druhém červeném poli stříbrné břevno (arcivévoda rakouský) a ve třetím zlatém červené kosmé břevno a v něm tři stříbrní alerioni kosmo za sebou. Štítek je obtočen kolanou Řádu zlatého rouna. Orel je převýšený císařskou korunou s fimbriemi (Gall, Franz: Österreichische Wappenkunde. Wien und Köln 1977, Tafel

